

en ging 's avonds naar 'de Paaschvuren' kijken,¹² die 'op verzoek van den leeraar van het dorp' niet meer, zoals voorheen, op eerste paasdag werden ontstoken. Een oude man geeft haar uitleg over de oorsprong van de gewoonte en voegt zijn eigen spirituele uitleg nog daaraan toe: voor mij zijn zij 'als zoovele vuurbaken, die mij heenwijzen naar het land, waar Jezus leeft' (1.2, 90-92). De predikantskinderen en hun dorpsgenootjes maken op Pinksteren 'bloemkroonen' om 'in groen versierde bogen' te hangen en hieven 'feestschatting' van wie er passeerde (1.2, 123).

De opvatting van een buurmeisje 'dat men op [kerkelijke] feestdagen niet mogt uitgaan; want dat dit God vertoornt' (1.2, 103), wordt door de vader van het gezin dat op Hemelvaartsdag een uitstapje maakt, als onjuist gekwalificeerd. Uitstapjes op zon- en feestdagen zijn slechts onaanvaardbaar als daarbij 'alleen ijdel en luidruchtig vermaak wordt gezocht, dat den mensch aftrekt van God' en 'als er het kerkgaan door wordt verzuimd.' Zij mishagen 'den hemelschen Vader' echter niet, indien

het hart er door tot God opgeleid en tot dankbare, godsdienstige blijdschap gestemd wordt; b.v. door zich in de schoonheden der natuur te verlustigen, door vrienden of bekenden te bezoeken. Het komt er maar op aan, dat het hart godvruchtig is gestemd, dan zullen daardoor de uitspanningen eene godsdienstige en veredelende strekking verkrijgen. (1.2, 104)

¹² Gezien de gepraktiseerde gebruiken, 'eijeren smijten' en het ontsteken van paasvuren, heeft het verhaal waarschijnlijk tot achtergrond de viering van het Paasfeest in een dorp in de Achterhoek. In de periode 1844-1848 was Duijs godsdienstonderwijzer te Eibergen.

¹³ Onbekend is welk leerboekje Duijs op de catechisatie gebruikt heeft voor de geloofsleer. Zeker is dat het niet geënt was op de Heidelbergse Catechismus. In het algemeen-protestantse klimaat van waaruit hij werkte, was er geen plaats voor de drie Formulieren van Enigheid. Zo hoeft het ook niet te verbazen dat in 2.1 wel Erasmus en Luther aandacht krijgen, maar Calvijn niet.

Positief is het oordeel over het kerkelijke klimaat in het negentiende-eeuwse protestantse Nederland, waar de verhouding tussen de hervormden en remonstranten gekenmerkt werd door 'verdraagzaamheid en onderlinge liefde' daar de Nederlandse Hervormde Kerk 'allengs veel van de harde gestrengheid van vroeger dagen heeft verloren' (2.3, 55).¹³ Een dissonant wordt niet verzwegen: 'ca. 1833' heeft zich een partij gevormd 'die tot de oud Gereformeerde begrippen en vormen' is teruggekeerd, de *Christelijk Afgescheidenen*. Zij wordt echter niet als een bedreiging beschouwd: door twisten en nieuwe afscheidingen verkeert zij al weer in een staat van verval (2.3, 55-56).

Het christendom als de bron van de beschaving

In de raamvertelling bij het Pinksterfeest gebruikt de predikant het losbreken van een zware onweersbui als metafoor ter illustratie van de zuivering 'in de zedelijke wereld' die door God bij het Pinksterfeest tot is stand gebracht door het geschenk van de Geestesgaven (1.2, 124-128). Meer dan eens wordt het heidendom als de tegenpool van het christendom met schrille kleuren getekend. In de beschrijving van het leven van Josia (2 Koningen 22-23) wordt ver-